

УДК 631.14:637.1

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ МОЛОКА І МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

***І. С. Гурська, кандидат економічних наук, доцент
Відокремлений підрозділ НУБіП України
«Бережанський агротехнічний інститут»***

Розглянуто особливості функціонування регіонального ринку молока і молочної продукції на прикладі Тернопільської області. Поглиблену увагу приділено аналізу сучасного стану виробництва, реалізації, ціноутворення та споживання молока і молочної продукції.

Регіональний ринок молока, попит, пропозиція, реалізація, якість, ціна, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. Ринок молока є одним із основних компонентів продовольчого ринку держави, розвиток якого має велике значення для зростання добробуту населення України. Наукова проблематика формування та функціонування ринків молока і молочних продуктів постійно знаходиться в полі зору вітчизняних науковців, відчувається нестача інноваційних розробок із цієї проблеми.

Вагомим внесоком є наукові праці П. С. Березівського, Т. Г. Дудара, М. М. Ільчука, М. В. Калінчика, М. К. Пархомця, О. М. Шпичака та ін. Проте, зважаючи на необхідність комплексного підходу до вирішення проблеми ефективного функціонування ринку молока і молочної продукції на сучас-

ному етапі реформування, загальнодержавну значимість проблеми залишається ряд нез'ясованих питань.

Мета дослідження полягає в аналізі ситуації на регіональному ринку молока та молочної продукції, виявленні причин зменшення обсягів виробництва молока, обґрунтування реалізації напрямів його збільшення.

Виклад основного матеріалу. Формування й розвиток ринку молока та молочних продуктів відбувається під впливом дії складових ринкового механізму: попиту, пропозиції, ціни і конкурентоспроможності продукції. Ринковий механізм, реагуючи на попит через зміну цін, забезпечує відповідний баланс виробництва і пропозиції, оскільки це дві протилежні сили, які викликають також зниження ціни.

Тернопільська область за рахунок сприятливих агрокліматичних умов має значний ресурсний потенціал для розвитку галузі молочного скотарства. Однак поглиблення економічної кризи та відсутність заінтересованості товаровиробників у розвитку цієї галузі, зниження рівня платоспроможності населення та сільськогосподарських підприємств призвели до скорочення поголів'я великої рогатої худоби, у т. ч. корів. У 2011 р. порівняно з 2007 р. в усіх категоріях господарств спостерігалася чітка тенденція до зменшення поголів'я великої рогатої худоби на 36,6 тис. гол., у т. ч. корів на 20,2 тис. гол. Темпи скорочення поголів'я великої рогатої худоби перевищують темпи зменшення поголів'я корів, внаслідок чого частка їх у структурі тваринництва зросла на 0,9 % (табл. 1).

1. Розвиток молочного скотарства в Тернопільській області

Показники	Роки					Відхилення (+/-) 2011 р. до 2007 р.
	2007	2008	2009	2010	2011	
Поголів'я великої рогатої худоби, тис. гол.	221,5	205,7	197,6	182,4	184,9	-36,6
у т.ч. корови, тис. гол.	132,2	120,3	116,1	111,9	112,0	-20,2
Виробництво молока, тис. т	452,1	424,0	418,7	416,7	418,7	-33,4
Удій молока на 1 корову, кг	3177	3053	4168	4279	4330	1153

Джерело: дані Головного управління статистики у Тернопільській області.

Основними виробниками молока в 2011 р., як і раніше, залишаються господарства населення, на частку яких припадає 91,1 %. Частка сільськогосподарських підприємств у загальному обсязі виробництва молока не висока – 8,9 %. Виробництво молока господарствами всіх категорій у 2011 р. становило 418,7 тис. т, що на 33,4 тис. т менше рівня 2007 р.

В умовах ринкових відносин досить гостро постає проблема реалізації виробленого молока. Обсяги продажу молока в Тернопільській області у 2011 р. порівняно з 2007 р. збільшились на 6,4 тис. т (рис. 1).

Жорстка конкуренція в ринковому середовищі спонукає сільськогосподарські підприємства до пошуку нових ринків збуту, щоб забезпечити прибуткову діяльність (табл. 2). Головним каналом реалізації молока та молочних продуктів в Україні є постачання його переробним підприємствам – 93 % продажу.

Рис. 1. Динаміка обсягів і цін реалізації молока в Тернопільській області

Джерело: дані Головного управління статистики у Тернопільській області.

2. Структура реалізації молока та молочних продуктів сільськогосподарськими підприємствами Тернопільської області

Показник	2007		2008		2009		2010		2011	
	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%
Реалізовано всього, тис. т	24,9	100	24,1	100	29,3	100	30,5	100	35,6	100
у т.ч. переробним підприємствам	24,6	98,8	23,9	99,1	29,1	99,7	30,3	99,4	35,4	99,6
на ринку	0,1	0,4	0,1	0,4	0,1	0,3	0,1	0,3	0,06	0,2
за іншими каналами реалізації	0,1	0,4	0,1	0,4	0,0	-	0,1	0,3	0,08	0,2

Джерело: дані Головного управління статистики у Тернопільській області.

Загальний обсяг реалізації молока та молочних продуктів сільськогосподарськими підприємствами досліджуваної області збільшився на 10,7 тис. т у 2011 р. 35,6 тис. т проти 24,9 тис. т у 2007 р. За аналізовані роки обсяги продажу молока переробним підприємствам зросли на 10,8 тис. т, або на 0,8 %, що є результатом збільшення валового виробництва молока.

Однією з важливих проблем, що зумовлює кризову ситуацію на молочному ринку, є порушення цінової кон'юнктури, яка характеризується кількома видами регіональних цін: заготівельні; роздрібні; оптово-відпускні; ринкові. За останні п'ять років закупівельна ціна на молоко від сільськогосподарських підприємств в Україні майже зрівнялася із середньою ціною на нього в країнах ЄС. При цьому, ціна в Європі зросла в середньому на 3 % і переважно за рахунок підвищення закупівельної ціни, а в Україні ціна підвищилася в середньому на 5 %. Основною причиною подорожчання молока стало підвищення собівартості молочної продукції, а також зменшення її пропозиції на ринку.

Аналіз даних табл. 3 свідчить, що ціна реалізації молока сільськогосподарськими підприємствами Тернопільської області у 2011 р. зросла в 1,5 рази проти 2007 р. і становила 3103,8 грн/т. Встановлено, що перспективним каналом продажу молока та молочних продуктів сільськогосподарськими товаровиробниками є реалізація переробними підприємствами, за цим каналом ціна найвища (3103,3 грн/т).

3. Ціни, що склалися по каналах реалізації на молоко та молочні продукти в Тернопільській області, грн/т

Канал реалізації	2007	2008	2009	2010	2011	Відхилення (+/-) 2011 р. до 2007 р.
Ціна реалізації 1 т молока	1697,2	2297,4	1961,1	3054,1	3103,8	1406,6
у т.ч. переробним підприємствам	1704,1	2303,6	1961,7	3057,9	3103,3	1399,2
на ринку	1186,8	1633,1	1895,1	2793,2	3400,0	2213,2
за іншими каналами	1031,3	1665,2	1870,9	2416,5	2901,3	1870,0

Джерело: дані Головного управління статистики у Тернопільській області.

Важливим фактором при ціноутворенні на ринку готової молочної продукції є вплив посередників при закупівлі молока-сировини і реалізації готової продукції. При закупівлі молока посередницькими структурами закупівельна ціна його зростає на 15-20 %. Реалізація готової молочної продукції від переробного підприємства до роздрібної торгівлі також здійснюється через посередницькі структури, які, як правило, рекомендовані торговельними організаціями, де продається відповідна продукція. При цьому залежно від асортименту та відповідних доплат за входження молочної продукції до продажу у торговельній мережі, оптова ціна підприємства на молочну продукцію зростає на 25-60 %. Часто одна й та сама продукція проходить через дві-три таких структури і кожна збільшує ціну на неї. Роздрібна торгівля, одержавши від даної структури продукцію, реалізовує її споживачам зі своєю торговельною націнкою. Виробники молочної продукції не мають іншої альтернативи у реалізації своєї продукції. До роздрібної торгівлі на реалізацію надходить продукція тільки від оптових посередників [1, с. 64].

На ринку молока існує дефіцит якісної сировини, що великою мірою впливає на якість продукції його переробки. Зважаючи на це, молочні заводи – виробники віддають перевагу молоку, яке виробляється з дотриманням необхідних технологій, підвищуючи на нього ціну. Закупівля молока передбачає розподіл сировини за сортами – молоко вищого сорту, молоко першого та другого сортів, несортове молоко. Ціна починає формуватися від базової закупівельної ціни 1 ц молока при нормах вмісту жиру та білка (відповідно 3,4 і 3,0 %). При визначенні закупівельної ціни за 1 ц молока по сортах з урахуванням фактичного вмісту жиру і білка й інших якісних показників рекомендуються такі надбавки та знижки: на молоко вищого сорту – надбавка в розмірі 15 % до закупівельної ціни на молоко першого сорту з урахуванням фактичного вмісту жиру та білка; на молоко

другого сорту – знижка в розмірі 10 % до закупівельної ціни на молоко першого сорту з урахуванням фактичного вмісту жиру та білка; за термостійке молоко – надбавка в розмірі 5 % до закупівельної ціни на молоко вищого і першого сортів [9].

Ринок молока та молочної продукції слід характеризувати з позицій інтересів споживачів, які безпосередньо впливають на кон'юнктуру ринку. Його структура формується під впливом різних економічно-правових чинників і проявляється через купівельну спроможність, що визначається рівнем доходів населення, ціни на молочну продукцію, яка постійно змінюється через дію різних чинників.

Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 року передбачено, що споживання молока та молочних продуктів на 1 особу повинно досягти 380 кг на рік. [4].

Сучасний рівень споживання молока та молочних продуктів населенням Тернопільської області не відповідає науково обґрунтованим нормам. У 2011 р. його величина становила 234,6 кг, що на 29,1 кг менше порівняно з 2007 р. (табл. 4). Протягом 2007 – 2011 рр. споживання молока і молочних продуктів в Тернопільській області зменшилося, його рівень становить 61 – 69 % від раціональної норми споживання. Така ситуація зумовлена зниженням доходів населення і зростанням цін на молоко та молочні продукти.

4. Споживання молока та молокопродуктів на 1 особу в Тернопільській області, кг

Рік	Обсяг споживання, кг/рік	У % до	
		2007 р.	Норми
2007	263,7	100	69,4
2008	249,8	88,9	65,7
2009	248,8	94,3	65,5
2010	237,2	89,9	62,4
2011	234,6	88,9	61,7
Норма	380	-	100

Джерело: дані Головного управління статистики у Тернопільській області.

Виробництво молока та молокопродуктів характеризується певними особливостями, пов'язаними із властивостями молочної сировини: транспортабельність на невеликій відстані, непридатність до тривалого зберігання. Тому створення стабільних каналів реалізації гарантуватиме ритмічне надходження молока на молокопереробні підприємства, щоб забезпечити населення продуктами щоденного попиту: незбираним молоком, кисломолочною продукцією, сиром, сметаною та іншими молочними виробами в достатньому обсязі. Всі ланки технологічного ланцюга: «виробництво – заготівля – переробка – реалізація продукції» повинні функціонувати скоординовано.

Збут цих продуктів має локальний характер і задовольняє потреби регіонального ринку. У свою чергу вершкове масло, тверді сири, сухе та згущене молоко можуть зберігатися тривалий час і охоплюють ширший ринок збуту України та ближнього зарубіжжя.

Продукцію молочної галузі можна умовно розділити на два сегменти: сегмент традиційних продуктів (сметана, молоко, сир сичужний, масло, сир твердий) і нових продуктів (йогурти, десерти, пудинги, ароматизоване молоко).

Сегмент традиційних продуктів у грошовому вимірі змінюється відповідно до зміни доходів населення. У нього є перспективи зростання і в натуральному вимірі, тому що споживання молочних продуктів цього сегмента оцінюється як недостатнє через низьку купівельну спроможність населення.

Сегмент нових молочних продуктів буде активно рости у вартісному і натуральному вимірах при збільшенні доходів населення. Продукти цього сегмента нині відносно дорогі, що зумовлює низькі порівняно з країнами Європи обсяги їх споживання.

На сучасному етапі розвитку українського продовольчого ринку важливим є пошук шляхів ефективного функціонування одного із його сегментів - ринку молока. Згідно із Законом України «Про молоко та молочні продукти» від 24 червня 2004 р. №1870-VI із внесеними змінами до закону в 2010 р., контроль за якістю і безпекою молока, молочної сировини та молочних продуктів покладається на центральні органи виконавчої влади з питань аграрної політики разом з центральним органом виконавчої влади у сфері технічного регулювання та споживчої політики [5].

У 2011 р. ситуація на молочному ринку була такою (табл. 5):

5. Виробництво молочної продукції у Тернопільській області, тис. т

Продукція	2007	2008	2009	2010	2011	Відхилення (+/-) 2011р. до 2007р.
Молоко оброблене рідке	22,9	17,0	35,9	49,9	26,6	3,7
Кефір	1,8	2,0	2,0	2,9	5,4	3,6
Йогурт	1,0	0,7	0,6	1,5	2,7	1,7
Сметана	2,9	3,5	3,4	5,3	7,1	4,2
Сир кисломолочний незбираний	0,8	0,9	0,8	0,6	0,5	-0,3
Сир сичужний	3,4	5,0	5,1	6,0	5,0	1,6
Сир плавлений	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	-0,1

Джерело: дані Головного управління статистики у Тернопільській області.

збільшилося виробництво молока обробленого рідкого – на 3,7 тис. т, кефіру – на 3,6, йогурту – на 1,7, сметани – на 4,2, сиру сичужного – на 1,6 тис. т. У 2011 р. зменшились обсяги виробництва сиру кисломолочного та плавленого.

Причиною такого стану на ринку молочної продукції можна вважати зростаючий попит на певні молочні продукти харчування, а це потребує стабільного нарощування виробництва молочної продукції.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Для позитивних змін на ринку молока необхідно збільшити його пропозицію, врівноважити кон'юнктуру та стабілізувати економічну ситуацію на даному ринку. Це мож-

ливо за таких умов: достатньої економічної заінтересованості виробників у розвитку молочного скотарства через високі закупівельні ціни на молоко, своєчасні розрахунки переробних підприємств і торговельних організацій; стабільного забезпечення необхідними кормами; наявності державного регулювання цін і обсягів заготівель; поліпшення забезпечення сільськогосподарських підприємств матеріально-технічними ресурсами.

Список літератури

1. Бондаренко В. М. Розвиток ефективного виробництва молока та його промислової переробки в Україні / В. М. Бондаренко // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 61 – 64.
2. ДСТУ 4834:2007 Молоко та молочні продукти. Правила приймання, відбирання та готування проб до контролювання.
3. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за 2011 рік: стат. зб. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2012. – 60 с.
4. Про затвердження галузевої Програми розвитку молочного скотарства України до 2015 року: Наказ Міністерства аграрної політики України від 10.12.2007 р. № 886/128.
5. Про молоко та молочні продукти: Закон про внесення змін до закону України від 17.02.2010, № 923 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 4 – С. 182.
6. Реалізація та надходження на переробні підприємства сільськогосподарської продукції в Тернопільській області: стат. зб. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2012. – 123 с.
7. Сільське господарство Тернопільської області 2011: стат. зб. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2012. – 215 с.
8. Тваринництво Тернопільщини за 2011 рік: стат. зб. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2012. – 138 с.

Рассмотрены особенности функционирования регионального рынка молока и молочной продукции на примере Тернопольской области. Особое внимание уделено анализу современного состояния производства реализации, ценообразования и потребления молока и молочной продукции.

Региональный рынок молока, спрос, предложение, реализация, качество, цена, конкурентоспособность.

The article considers the functioning of the regional milk market and dairy production on the example Ternopil region, its peculiarities. Particular attention is paid to in the article analyze the current state milk production, its implementation, of pricing and consumption of milk and dairy products.

Regional milk market, demand, supply, sales, quality, price competitiveness.